

Pirmosios Lietuvos Respublikos diplomatinis atstovavimas Turkijos Respublikai: Jurgio Baltrušaičio ir Lado Natkevičiaus akreditacijų klausimas

Dr. Šarūnas Rinkevičius

Vilniaus universitetas, Azijos ir transkultūrinių studijų institutas, Universiteto g. 5, LT-01513 Vilnius
El. p. sarunas.rinkevicius@fsf.vu.lt

Anotacija. Straipsnyje analizuojamas Lietuvos Respublikos diplomatinio atstovavimo Turkijos Respublikai klausimas Pirmosios Lietuvos Respublikos laikais, remiantis abiejų valstybių archyvuose esančiais dokumentais vertinant akreditacinius ir kitus su šiuo klausimu susijusius dokumentus bei siekiant rekonstruoti nuoseklų chronologinį diplomatinio atstovavimo vaizdą. Šiuo laikotarpiu nebuvo tiesioginės Lietuvos Respublikos atstovybės Turkijos Respublikoje, buvo atstovaujama per Lietuvos Respublikos pasiuntinybę Maskvoje įgaliojimų pagrindu. Atstovauti Lietuvą Turkijai buvo paskirti du Lietuvos nepaprastieji pasiuntiniai ir įgaliotieji ministrai Maskvoje: Jurgis Baltrušaitis (1932–1939) ir Ladas Natkevičius (1939–1940). Straipsnis susideda iš dviejų dalių: pirmojoje aptariami Jurgio Baltrušaičio, o antrojoje – Lado Natkevičiaus paskyrimo ir atstovavimo klausimai.

Esminiai žodžiai: *Lietuva, Turkija, diplomatinis atstovavimas, Jurgis Baltrušaitis, Ladas Natkevičius.*

Abstract. The aim of the article is to analyse the diplomatic representation of the Republic of Lithuania to the Republic of Türkiye during the times of the First Republic of Lithuania based on the documents from the archives of both states evaluating the documents of accreditation and other relevant details. Since there were no direct Lithuanian representatives residing in the Republic of Türkiye during this period, representation was conducted through the diplomatic mission of the Republic of Lithuania in Moscow. The first envoy representing Lithuania to

Türkiye was Jurgis Baltrušaitis (1932–1939) while the second was Ladas Natkevičius (1939–1940). The article is divided into two parts: the first part focuses on the diplomatic representation of Jurgis Baltrušaitis while the second part deals with the diplomatic representation of Ladas Natkevičius.

Keywords: *Lithuania, Türkiye, diplomatic representation, Jurgis Baltrušaitis, Ladas Natkevičius.*

Įvadas

Lietuvos Respublikos (toliau – Lietuvos) ir Turkijos Respublikos (toliau – Turkijos) santykių pradžią Pirmosios Lietuvos Respublikos laikais galima sieti su 1922 m. spalio 24 d.¹ įvykusi Lietuvos nepriklausomybės pripažinimu², tačiau oficiali diplomatinių santykių užmezgimo pradžia įvyko 1930 m. rugsėjo 17 d. sudarius Lietuvos ir Turkijos draugingumo sutartį³ (toliau – Draugystės sutartis),⁴ kuri kartu su augančias dvišalės prekybos apimtis atspindinčia 1939 m. birželio 7 d. sudaryta Lietuvos Respublikos ir Turkijos Respublikos Modus Vivendi, Prekybos ir Clearingo sutartimi⁵ buvo

¹ Santykiai tarp Lietuvos ir Turkijos turėtų būti vertinami atsietai nuo santykių tarp Lietuvos ir Osmanų imperijos, kuri Lietuvos (taip pat ir Latvijos bei Estijos) nepriklausomybės nepripažino iki 1922 m., laukiant tarptautinės reakcijos į Baltijos šalių nepriklausomybę. Dvišalių santykių pradžia sietina su Turkijos Respublikos sukūrimu (TEMEL, Mehmet. 1918 Brest-Litovsk Antlaşması Sonrası Bağımsız Litvanya ve Estonya, Osmanlı'nın Baltık Cumhuriyetlerine İlişkin Politikası. *Toplumsal Tarih*, 1998, t. 58, p. 45–46).

² Tai padarė Mustafos Kemalio Atatiurko vadovaujama 1920 m. balandžio 23 d. Ankaroje susikūrusi Didžioji Turkijos Asamblėjos (arba Ankaros) vyriausybė, kuri dar iki Turkijos Respublikos paskelbimo 1923 m. spalio 29 d. savo tarptautinį statusą įtvirtino 1922–1923 m. vykusioje Lozanos konferencijoje atstovaudama Turkijai. Lietuvos nepriklausomybės pripažinimo patvirtinimas randamas viename iš šios vyriausybės parengtų dokumentų, kuriame nurodoma, kad Turkija pripažįsta Lietuvos nepriklausomybę ir Lietuvos įstojimą į tarptautines pašto ir telegrafo sąjungas (Įvairių Turkijos URM parengtų dokumentų rinkinys, 1922 m. spalio 24 d. BOA/HR.HMŞ.İŞO. / HR.HMŞ.İŞO.İstışare Odası 123-15-).

³ Po tarptautinių Turkijos Respublikos pripažinimą įtvirtinusios 1923 m. sudarytos Lozanos sutarties vienas iš Turkijos užsienio politikos tikslų buvo vystyti dvišalius santykius su įvairiomis valstybėmis, o šie santykiai buvo formaliai užmezgami dvišalių draugystės sutarčių pagrindu – iki 1940 m. Turkija pasirašė apie 40 tokių susitarimų. Palyginimui, Turkija su Estija tokią sutartį sudarė 1924 m., o su Latvija 1925 m. (JĒKABSONS, Ēriks. *Latvija un Turcija: aizmirstās attiecības 1918–1940=Letonya ve Tūrkiye: unutulmuş ilişkiler 1918–1940=Latvia and Turkey: Forgotten Relations 1918–1940*. LU Akadēmiskais apgād, 2018, p. 290).

⁴ Paminėtina, kad Draugystės sutartis savaime nesureguliuo diplomatinių santykių tarp abiejų valstybių, tik įtvirtino siekį tai padaryti (kas buvo padaryta 1932 m.). XX a. trečiajame ir ketvirtajame dešimtmečiais draugystės susitarimai buvo Turkijos užsienio politikoje aktyviai taikoma praktika, įprastai žyminti ir dvišalių santykių užmezgimo pradžią.

⁵ Dvišalės prekybos klausimas tapo aktualus dar XX a. trečiojo dešimtmečio pabaigoje prekybininkams nuolat spaudžiant politikus ir diplomatus sudaryti dvišalę prekybą reguliuojančią sutartį. Aktyvi derybų

ryškiausi dvišalių santykių akcentai tiriamuoju laikotarpiu. Sklandžiam dvišalių santykių vystymuisi buvo būtinas reguliarus dvišalio komunikavimo kanalas, kurį užtikrinti turėjo diplomatinis atstovavimas. Šiame kontekste paminėtina, kad Pirmosios Lietuvos Respublikos laikais nebuvo tiesioginio dvišalio atstovavimo tarp Lietuvos ir Turkijos per abiejose valstybėse įkurtas pasiuntinybes: šiuo laikotarpiu Turkiją Lietuvai atstovavo akredituoti pasiuntiniai Ibrahim Osman Bey⁶ 1929–1932 m. Rygoje ir Nuri Batu⁷ Taline 1935–1940 m.⁸, tuo tarpu Lietuvą Turkijai atstovavo Lietuvos pasiuntiniai Maskvoje Jurgis Baltrušaitis (1932–1939 m.) ir Ladas Natkevičius (1939–1940 m.)⁹.

Lietuvos diplomatinio atstovavimo Turkijai Pirmosios Lietuvos Respublikos laikais klausimas moksliniuose darbuose yra mažai tyrinėtas objektas. Lietuvos istoriografijoje paminėtinas Šarūno Rinkevičiaus darbas apie 1939 m. prekybos susitarimą tarp Lietuvos ir Turkijos (2024), taip pat Galinos Miškinienės (2012) straipsnis apie korespondenciją tarp Lietuvos prezidento Antano Smetonos ir Turkijos prezidento Mustafos Kemalio Atatiurko bei Sandros Grigaravičiūtės (2017) darbas apie Lietuvos konsulatą Stambule 1920–1922 m., nors šį straipsnį reikėtų vertinti ne Lietuvos ir Turkijos, o Lietuvos ir Osmanų imperijos santykių kontekste. Tuo tarpu Turkijos istoriografijoje paminėtini du dvišalių santykių klausimą minėtu laikotarpiu vertinantys darbai. Tai – Mehmet Temel (1998) darbas apie santykius tarp Baltijos šalių ir Osmanų imperijos 1918–1922 m., o antrasis straipsnis yra Sinan Başaran publikacija apie 1923–1940 m. Lietuvos ir Turkijos santykius, kurioje panoramiškai apžvelgiama visa dvišalių santykių raida minėtu laikotarpiu remiantis Turkijos archyvuose esančiais dokumentais, tačiau šiame straipsnyje nedetalizuojamas Lietuvos atstovavimo Turkijai klausimas, taip pat neįvertinami ir Lietuvos archyvuose saugomi dokumentai. Parengtų darbų kontekste taip pat paminėtinas Ėriks Jėkabsons darbas apie Latvijos

tarp Lietuvos ir Turkijos fazė prasidėjo 1935 m. atidarius Turkijos atstovybę Taline, o sutartis buvo sudaryta 1939 m. Sunku įvertinti ilgalaikę susitarimo reikšmę, kadangi jau 1940 m. vasarą įvyko Lietuvos okupacija, tačiau vertinant, lyginant su ankstesniais metais, išaugusias prekybos apimtis tarp Lietuvos ir Turkijos 1939 ir 1940 m. galima teigti, kad susitarimas buvo naudingas abiem pusėms. Populiariausia importuojama į Lietuvą prekė buvo turkiškas tabakas. Plačiau apie šį prekybos susitarimą – Šarūno Rinkevičiaus darbe apie 1939 m. prekybos susitarimą (2024).

⁶ Apie šį Turkijos diplomatą nėra daug informacijos. Žinoma tik, kad jis 1931–1935 m. buvo Turkijos pasiuntinys Nyderlanduose.

⁷ Apie šį Turkijos diplomatą nebuvo rasta daugiau informacijos.

⁸ Nesant akredituotos diplomatinės atstovybės, įvairūs Lietuvos ir Turkijos santykiams aktualūs klausimai buvo sprendžiami per Turkijos atstovybes Stokholme, Maskvoje, Berlyne, Belgrade. Pagal poreikį šiems diplomatams būdavo suteikiami laikini įgaliojimai. Taip pat pastebėtina, kad Lietuvos ir Turkijos santykiai (priešingai nei Turkijos santykių su Estija ir Latvija atveju) su Lietuva nebuvo vystomi per Turkijos atstovybę Varšuvoje.

⁹ Stambule 1920–1922 m. veikęs Lietuvos generalinis konsulas, kuriam vadovavo Bronius Blaveščiūnas ir kurio funkcija buvo pagalba lietuvių kilmės karo pabėgėliams, esantiems Osmanų imperijoje, turėtų būti suvokiamas ne kaip Lietuvos ir Turkijos, o kaip Lietuvos ir Osmanų imperijos santykių epizodas (GRIGARAVIČIŪTĖ, Sandra. Lietuvos karininkai diplomatinėje tarnyboje Turkijoje, Jugoslavijoje ir Bulgarijoje (1920–1922 m.). *Karo archyvas*, 2017, t. 32, Nr.1, p. 68–74).

ir Turkijos santykius 1918–1940 m. (2018), kuriame fragmentiškai galima rasti detalių ir nuorodų į Turkijos santykius su Lietuva, tarp jų ir į diplomatinio atstovavimo klausimą. Įvairių istorikų darbuose taip pat galima aptikti fragmentiškų nuorodų į dvišalių santykių klausimą minėtu laikotarpiu (pavyzdžiui, Juozo Skiriaus darbas apie Kazį Balutį (2001) arba Česlovo Laurinavičiaus darbas apie Jurgį Baltrušaitį (1999)). Taigi įvertinus jau atliktus darbus darbo temos kontekste konstatuotina, kad jų nepakanka susidaryti nuoseklų Lietuvos diplomatinio atstovavimo Turkijai Pirmosios Lietuvos Respublikos laikais vaizdą, kadangi juose lieka neatskleistos įvairios Lietuvos istorijai aktualios detalės.

Šiame straipsnyje analizuojamas Lietuvos diplomatinis atstovavimas Turkijai Pirmosios Lietuvos Respublikos laikais, siekiant rekonstruoti nuoseklą chronologinę Lietuvos diplomatinio atstovavimo Turkijai raidą ir įvertinti įvairius akreditacijoms aktualius dokumentus ir diskusijas bei svarstymus dėl diplomatinio atstovavimo. Darbe keliami du tikslai: įvertinti Jurgio Baltrušaičio ir Lado Natkevičiaus atstovavimo raidą ir kontekstą. Darbe pateikiamos visai temai atskleisti aktualių dokumentų citatos, siekiant šių dokumentų turinį (dalis dokumentų buvo išversta iš prancūzų ir turkų kalbų) atskleisti Lietuvos istoriografijoje. Tyrimas atliktas remiantis Turkijos archyvuose (Diplomatiniam Turkijos archyve (DIAD), Turkijos Respublikos archyve (BCA) ir Turkijos Respublikos Osmanų archyve (BOA)) saugomais dokumentais¹⁰, Lietuvos centriniam valstybės archyve (LCVA) ir Turkijos ambasados Lietuvos archyvams paskolintais dokumentais¹¹. Straipsnį sudaro dvi dalys: pirmojoje analizuojami J. Baltrušaičio, o antrojoje – L. Natkevičiaus diplomatiniam atstovavimui atstovaujant Lietuvą Turkijai aktualūs dokumentai. Straipsnyje, cituojant dokumentus, pateikiama originali teksto versija, netaisant gramatinių klaidų pagal šiandienius standartus. Visi darbe pateikiami dokumentų vertimai buvo atlikti darbo autoriaus.

Jurgio Baltrušaičio atstovavimas

Nuo pat santykių tarp Lietuvos ir Turkijos užmezgimo pradžios Lietuvos pusėje pagrindinė Lietuvos ir Turkijos ryšius koordinuojanti figūra iškilo nuo 1922 m. Maskvoje rezidavęs nepaprastasis pasiuntinys ir įgaliotasis ministras Jurgis Baltrušaitis (1873–1944), kuris neoficialius kontaktus su Turkijos diplomatais užmezgė dar

¹⁰ Darbe panaudota Turkijos archyvuose saugoma medžiaga darbo autoriaus buvo surinkta 2022 m. gegužės–birželio mėn. trukusio vizito Ankaroje metu. Vizitą organizavo ir visą reikiamą pagalbą suteikė Lietuvos Respublikos ambasada Turkijos Respublikoje, todėl darbo autorius dėkoja ambasadoriui Ričardui Degučiiui, taip pat tuomečiams ambasados darbuotojams Vaidai Stankevičienei ir Jonui Alešiūnui. Taip pat paminėtina, kad šie dokumentai buvo išslaptinti 2019 m. rugpjūčio 6 d. sprendimu.

¹¹ Už pagalbą atrenkant Lietuvos archyvuose saugomus dokumentus darbo autorius reiškia padėką Lietuvos centrinio valstybės archyvo darbuotojai Džiugintai Kasiulaitienei, Lietuvos vyriausiojo archyvaro tarnybos darbuotojui Dariui Bujokui, taip pat Turkijos ambasadai Lietuvoje už leidimą naudotis Turkijos paskolintais dokumentais Lietuvos archyvams.

neturėdamas oficialiai patvirtintų ir įteiktų įgaliojimų atstovauti Lietuvą Turkijai. Kaip matyti iš Turkijos archyvuose saugomų dokumentų, J. Baltrušaičio kontaktavimas su Turkijos atstovais tapo reguliarius pradėjus ruoštis Draugystės sutarties sudarymui ir būtent J. Baltrušaitis, aktyviai komunikuodamas, buvo centrinė figūra Lietuvos pusėje rengiant šią sutartį, o tai matyti įvairiuose vidiniuose Turkijos institucijų dokumentuose¹², juose reguliariai atrandant J. Baltrušaičio pavardę. Todėl, suderinus sutarties detales, Lietuvos vardu ją pasirašyti Lietuvos prezidentas Antanas Smetona paskyrė, kaip nurodyta pačiame dokumente, *Poną Jurgį Baltrušaitį, Lietuvos Respublikos Nepaprastąjį Pasiuntinį ir Įgaliotąjį Ministrą Maskvoje*. Kadangi panašūs susitarimai tarp Turkijos ir įvairių kitų valstybių tiriamuoju laikotarpiu žymėjo ir diplomatinį santykių užmezgimo pradžią, Lietuvos ir Turkijos susitarimo atveju šis elementas taip pat buvo integruotas į sutarties tekstą: Draugystės sutarties 3-iajame straipsnyje buvo numatyta sureguliuoti dvišalio diplomatinio atstovavimo klausimus:

*Aukštosios Susitariančios šalys sutaria sutvarkyti tarp abiejų valstybių konsularinius ir prekybinius santykius, taip pat nustatyti vienos katros šalies piliečių antrosios teritorijoje įsikurimo ir apsigyvenimo sąlygas sutartimis, kurias josios rezervuojasi sudaryti pilno savitarpumo pagrindu, einant bendros viešosios tarptautinės teisės dėsniais.*¹³

Taigi, kaip matyti, 1930 m. sudaryta Draugystės sutartis ne tik sukūrė prielaidas oficialių dvišalių santykių tarp Lietuvos ir Turkijos užmezgimui, bet ir numatė diplomatinio atstovavimo klausimo sureguliuojimą. Šio klausimo sureguliuojimo darbus, kaip matyti iš archyvinės medžiagos, pratęsė J. Baltrušaitis, kuris, siekiant stiprinti ir vystyti dvišalius santykius, 1931 m. apsilankė Turkijoje Turkijos Respublikos šventės proga¹⁴. Turkijos archyvuose saugomi dokumentai pateikia tam tikrų detalių apie šį Jurgio Baltrušaičio vizitą: 1931 m. birželio 17 d. Turkijos pasiuntinybė Maskvoje išsiuntė telegramą Turkijos URM, kur nurodoma, kad J. Baltrušaitis informavo Turkijos pasiuntinį Maskvoje Hüseyin Ragıp, kad Ankaroje apsistosias 2–3 dienas, o pasiuntinys teiravosi URM, kas padengs Lietuvos atstovo Turkijai viešbučio išlaidas¹⁵. 1931 m. birželio 20 d. Turkijos URM Protokolo departamentas Turkijos pasiuntinybei Maskvoje pateikė atsakymą, kuriame nurodoma, kad šių išlaidų Turkija nepadengs¹⁶.

¹² Kaip pavyzdį galima pateikti 1928 m. gruodžio 18 d. Turkijos pasiuntinybės Maskvoje raštą Turkijos prezidentui dėl rengiamos Draugystės sutarties su Lietuva, kur nurodoma, kad Lietuvai šiose derybose atstovauja Lietuvos diplomatinis atstovas Maskvoje Jurgis Baltrušaitis (Turkijos URM raštas Turkijos Prezidentūrai, 1928 m. gruodžio 18 d., Turkijos ambasados Lietuvoje paskolintas dokumentas Lietuvos archyvams TUR1).

¹³ Lietuvos Respublikos ir Turkijos Respublikos Draugingumo sutartis, 1930 m. rugsėjo 17 d. LCVA, f. 923, ap. 1, b. 682, l. 39–40ap.

¹⁴ Kalbama apie spalio 29 d. minimą Respublikos šventę. Kelionės faktą patvirtina ir vidiniai Turkijos dokumentai (pavyzdžiui, Turkijos URM raštas Turkijos Prezidentūrai, 1932 m. kovo 24 d., DIAD 553/42959-43041-8).

¹⁵ Turkijos pasiuntinybės Maskvoje raštas Turkijos URM, 1931 m. birželio 17 d. DIAD 553/43006-42071-2.

¹⁶ Turkijos URM raštas Turkijos pasiuntinybei Maskvoje, 1931 m. birželio 20 d. DIAD 553/43006-42071-1.

Daugiau informacijos archyvuose rasti nepavyko, o šį vizitą ataskaitos formatu aprašė pats J. Baltrušaitis 1931 m. gruodžio 17 d., kurį išsiuntė Lietuvos užsienio reikalų ministrui Juozui Tūbeliui. Tai buvo 5 lapų mašinraščiu parengtas dokumentas, kuriame didžiąją dalį informacijos sudaro J. Baltrušaičio paties J. Tūbelio prašymu pateikta informacija ir pastebėjimai apie socialinę ir politinę Turkijos kontekstą, nepateikiant informatyvių detalių apie dvišalius politinius santykius ar pačią J. Baltrušaičio kelionę į Ankarą. Dvišalių Lietuvos ir Turkijos santykių kontekste paminėtina, kad ataskaitos pabaigoje, paskutiniame puslapyje, buvo pateiktas trumpas dvišalių santykių vystymo perspektyvų vertinimas, teigiant, kad:

Visais išdėstytais sumetimais manau kad palaikyti ir vystyti santykius su Naujos Turkijos Respublika yra tikrai naudinga.

*Galiu dar pridurti, kad Turkijos Vyriausybė ir jos visuomenė puikiausiai žino mūsų politinius vargus ir labai prijaučia mūsų tautos kovai ir troškimams.*¹⁷ Ši citata pademonstruoja aiškiai išreikštą J. Baltrušaičio siūlymą ir toliau vystyti dvišalius Lietuvos ir Turkijos santykius, tačiau pastebėtina, kad šio vizito metu vis dar nebuvo ratifikuota Draugystės sutartis. Tai padarė 1931 m. vasaros pabaigoje Ankaroje apsilankęs garsus Lietuvos diplomatas Kazys Balutis. Paminėtina, kad nėra aišku, kodėl šis klausimas buvo patikėtas K. Balučiui, kuris, prieš išvykdamas į Ankarą, 1931 m. liepą apsilankė Maskvoje, kur susitikio su J. Baltrušaičiu, kadangi nei Turkijos, nei Lietuvos archyvuose apie šį K. Balučio vizitą informacijos nerasta¹⁸.

Galiausiai buvo pereita prie Lietuvos atstovavimo Turkijai sureguliuavimo klausimo. Kaip matyti iš archyvinės medžiagos, būtent 1931–1932 m. žiemą Lietuvoje buvo nuspręsta galutinai sureguliuoti Lietuvos atstovavimo Turkijai klausimą, akredituojant J. Baltrušaitį. Tai patvirtina 1932 m. kovo 20 d. parengtas rankraštinis J. Baltrušaičio laiškas Lietuvos ministrui pirmininkui J. Tūbeliui, kuriame, tarp kitų detalių, matyti, kad J. Baltrušaičio akreditacijos Turkijai klausimas Lietuvoje (nėra aišku, kada tai įvyko) jau buvo patvirtintas ir kredencialų įteikimo tikslu J. Baltrušaitis jau planavo kelionę į Turkiją bei pradėjo derinti jos detales. Pirmasis klausimas buvo kelionės datos nustatymas. Buvo numatytas 1932 m. gegužės mėnuo, kadangi vėliau Turkijos prezidentas Mustafa Kemal Atatiurkas išvyksiąs vasarą leisti Marmaros pajūryje:

[1] *Pone Ministeri,*

1. Labai gerai padarėte, kad išrišote Lietuvos atstovavimo klausimą Ankaroje. Pasiremdamas Tamstos paskutiniu raštu aš jau esu prašęs agremant, kuris bus duotas netrukus. Mano trumpą kelionę Turkijon tenka pritaikinti laikotarpiui 15–20 gegužės, betarpiai po Ismet Pašos ir Rüştü beyo vizito Maskvoje, nes vėliau juodu vyks

¹⁷ Jurgio Baltrušaičio raštas Juozui Tūbeliui apie padėtį Turkijoje, 1931 m. gruodžio 17 d. LCVA, f. 383, ap. 7, b. 1109, l. 1–5.

¹⁸ SKIRIUS, Juozas. *Lietuvių visuomenininkas ir diplomatas Bronius Kazys Balutis (1880–1967): tėvynėi paaukotas gyvenimas*. Vaga, 2001, p. 364.

*Romon o Respublikos prezidentas Kemal Paša visai vasarai išvažiuos į Marmaros pajūrį. Todėl labai prašau atsiųsti man kredencialus.*¹⁹

Ne visi šios korespondencijos dokumentai yra išlikę, todėl nėra galimybės atkurti nuoseklų susirašinėjimą tarp J. Baltrušaičio ir aukščiausio rango Lietuvos diplomatų ir politikų. Todėl galima tik įtarti, kad anksčiau išvardytiems J. Baltrušaičio planams buvo pritarta, o kitas išlikęs dokumentas – 1932 m. balandžio 23 d. J. Baltrušaičio parengtas rankraštinis laiškas Lietuvos užsienio reikalų ministrui Dovui Zauniui – pateikia informaciją, kad Turkija sutiko priimti J. Baltrušaitį Ankaroje kaip akredituotą Lietuvos atstovą, taip pat nesutvarkius šio klausimo kyla problemų bendraujant su Turkijos ir Persijos atstovais, todėl jis nori kaip galima greičiau sutvarkyti šį klausimą ir toliau derina kelionės datą, kadangi dėl nežinomų priežasčių ji dar nebuvo patvirtinta. Šįkart taip pat nurodoma, kad vėlesniu laikotarpiu ne tik Turkijos prezidentas bus išvykęs iš Ankaros, bet ir kiti aukšto rango Turkijos pareigūnai bus išvykę į Italiją:

[1] 1. Jau esu gavęs oficialų pranešimą, kad Turkijos Vyriausybė sutinka priimti mane Ankaroje kaip Lietuvos pasiuntinį Turkijai. Turėdamas Tamstos dar vasario mėnesyje duota approbafu labai prašau pasiųsti man kredencialus su kuriais aš norėčiau vykti apie 12–15 gegužės. Kitas laikotarpis kelionei, kaip man privačiai pranešta, netiktų, nes vėliau Ismet Paša ir ministeris Rüştü Bey turi vykti su vizitu pas Musolini ir, kas svarbiausia, Prezidentas Kemal Paša turi visai vasarai persikelti į Marmaros pajūrį. Kredencialus gales atgabenti p. Jonuškiene grįžtanti į Maskvą neveliau 6to gegužės. Kaip rašiau savo laišku, kelionės kuklias išlaidas galima bus padengti iš mažos slaptos ekonomijos, kurią ten leidžia sunkiai susiaurytas Pasiuntinybės šių metų biudžetas. Visa kelionė užims apie 12 dienų. [2] Tamstos sutikimą kelionės datos atžvilgiu prašau telegrafuoti, kad man galima būtų konkrečiai jau vakar nustatyti visa kas reikia ir šiomis dienomis atvykstančiais Maskvon Ismet Paša ir Rüştü Beyu skaitlingos delegacijos priešaky. [...] [3] 3. Visais išdėstytais dalykais²⁰ raginu Tamstą tik todėl, kad būdamas nuolatiniame ir beveik kasdieniame kontakte su Persijos²¹ ir Turkijos atstovais savo tylėjimu į jų siūlymus galutinai formaliai sutvarkyti santykius aš statau ir save, ir jus kartais į labai nemalonią padėtį.²²

¹⁹ Pastebėtina, kad tame pačiame laiške Jurgis Baltrušaitis taip pat prašo sutvarkyti ir jo atstovavimo Persijai klausimą bei prašo pinigų kitai kelionei į Turkiją (Jurgio Baltrušaičio raštas Juozui Tūbeliui dėl kredencialų atsiuntimo ir Lietuvos atstovavimo Persijai, 1932 m. kovo 20 d. LCVA, f. 383, ap. 7, b. 1268, l. 72, 73).

²⁰ Kalbama apie leidimą grįžtant iš Turkijos atlikti viešą paskaitą Kauno universitete bei sureguliuoti Jurgio Baltrušaičio akreditavimo Persijai klausimą.

²¹ Nuo 1935 m. oficialiai pervadinta Iranu.

²² Jurgio Baltrušaičio laiškas Dovui Zauniui dėl kredencialų atsiuntimo, 1932 m. balandžio 23 d. LCVA, f. 383, ap. 7, b. 1268, l. 65–67.

Atsakydamas į šį Jurgio Baltrušaičio raštą, 1932 m. balandžio 29 d. Lietuvos URM ministro kabineto šefas Klemensas Graužinis J. Baltrušaičiui, šalia kitų klausimų, patvirtindamas kredencialų klausimo išsprendimą, rašė:

Ponas Užsienių Reikalų Ministeris pavedė man atsakyti į Tamstos šio mėnesio 23 d. raštą. Tad, pasiremdamas p. Ministerio rezoliucijomis, turiu garbės pranešti:

1/Ponas Užsienių Reikalų Ministeris sutinka, kad Tamsta gegužės viduryje vyktumėt Turkijon kredencialų įteikti. Kredencialai bus Tamstai pasiūsti pirmuoju kurjeriu.²³

Tuo pačiu metu, vykstant anksčiau minėtam susirašinėjimui tarp J. Baltrušaičio ir Lietuvos institucijų, vyko vidinis susirašinėjimas ir tarp Turkijos institucijų dėl J. Baltrušaičio akreditacijos ir atvykimo klausimo. 1932 m. kovo 17 d. Turkijos pasiuntinybės Maskvoje išsiųstoje telegramoje Turkijos URM Hüseyin Ragıp nurodo, kad J. Baltrušaitis bus paskirtas atstovu Ankaroje kaip papildomoms pareigoms, todėl jis paprašė jam audiencijos pagal iš Lietuvos gautas instrukcijas²⁴. Siekiant paspartinti šio klausimo sprendimą, 1932 m. kovo 28 d. Turkijos pasiuntinys Maskvoje H. Ragıp išsiuntė telegramą Turkijos URM, prašydamas atsakymo į 1932 m. kovo 17 d. telegramą²⁵. Atsakymas buvo pateiktas 1932 m. kovo 30 d., kuomet Turkijos URM Protokolo departamentas (raštą pasirašė pats Turkijos užsienio reikalų ministras Tevfik Rüştü) atsakė Turkijos pasiuntinybei Maskvoje, nurodydamas, kad J. Baltrušaičio paskyrimas atstovauti Turkijai buvo priimtas²⁶.

J. Baltrušaičio kelionė į Ankarą įteikti kredencialų įvyko, kaip ir buvo pageidauta paties diplomato, 1932 m. gegužės viduryje. 1932 m. gegužės 12 d. J. Baltrušaitis oficialiu pasiuntinybės raštu informavo Turkijos užsienio reikalų ministrą T. Rüştü apie savo atvykimą į Turkiją ir planuojamą kredencialų įteikimą. Šiame rašte J. Baltrušaitis rašė:

Turiu garbės pranešti Jūsų Ekscelencijai apie savo atvykimą į Ankarą ir maloniai prašau priimti Jo Ekscelencijos [Lietuvos] Respublikos Prezidento įsakymą įteikti įgaliojimo raštą, kurį atvežiau ir kurio kopiją, kartu su savo kalbos priėmimo metu tekstu, Jums perduodu.²⁷

²³ Paminėtina, kad šiame rašte taip pat nurodoma, jog Lietuvos užsienio reikalų ministras sutinka, kad Jurgis Baltrušaitis prašytų agremano kaip Lietuvos pasiuntinys prie Persų vyriausybės ir kad draugystės sutarties su Persija ratifikacijos instrumentai jau parengti ir bus pasiūsti pirmuoju kurjeriu (Klemenso Graužinio raštas Jurgiui Baltrušaičiui dėl įvairių su jo atstovavimu Turkijai susijusių klausimų, 1932 m. balandžio 29 d. LCVA, f. 383, ap. 7, b. 1268, l. 64).

²⁴ Turkijos pasiuntinybės Maskvoje raštas Turkijos URM, 1932 m. kovo 17 d. DIAD 553/42959-43041-9.

²⁵ Turkijos pasiuntinybės Maskvoje raštas Turkijos URM, 1932 m. kovo 28 d. DIAD 553/42959-43041-6.

²⁶ Turkijos URM raštas Turkijos pasiuntinybei Maskvoje, 1932 m. kovo 30 d. DIAD 553/42959-43041-5.

²⁷ Turkijos URM raštas apie derybas tarp Lietuvos ir Turkijos dėl draugystės sutarties, 1930 m. kovo 2 d., Turkijos ambasados Lietuvoje paskolintas dokumentas Lietuvos archyvams TUR14.

Patys kredencialai A. Smetonos ir D. Zauniaus buvo pasirašyti 1932 m. gegužės 6 d. Kaune ir įteikti Turkijos URM, kuri juos persiuntė (nenurodyta data) Turkijos prezidentūrai. Kredencialų teksto vertimas pateikiamas žemiau:

Lietuvos Respublikos Prezidentas ANTANAS SMETONA

Jo Ekscelencijai Turkijos Respublikos Prezidentui GAZI MUSTAFA KEMAL

Mielas ir didis drauge, vedamas noro palaikyti ir stiprinti draugiškus santykius tarp Lietuvos ir Turkijos, nusprendžiau, kad tikslinga ir naudinga akredituoti JŪSŲ EKSELENCIJAI kaip Lietuvos Respublikos nepaprastąjį pasiuntinį ir įgaliotąjį ministrą Ankaroje,

Poną Jurgį BALTRUŠAITĮ,

Lietuvos įgaliotąjį ministrą Maskvoje.

Esu įsitikinęs, kad ponas BALTRUŠAITIS padarys viską, kad atliktų savo darbą taip, jog įgytų JŪSŲ EKSELENCIJOS pasitikėjimą ir taip užsitarnaus mano aprobavimą, prašau JŪSŲ EKSELENCIJOS maloniai jį priimti ir patikėti visą komunikaciją, kurią jis turės garbės Jums adresuoti Lietuvos Vyriausybės vardu.

Džiaugiuosi galėdamas pasinaudoti šia proga išreikšti JŪSŲ EKSELENCIJAI savo didžią pagarbą ir nuoširdžią draugystę bei linkėjimus, kuriuos, Mielas ir Didis Drauge, perduodu Turkijos klestėjimui.²⁸

Tuo tarpu žemiau pateikiamas J. Baltrušaičio kredencialų įteikimo proga parengtos sveikinimo kalbos vertimas:

Jo Ekscelencija Prezidente,

Turiu garbės įteikti Lietuvos Respublikos Prezidento skiriamuosius raštus, kuriais esu paskiriamas nepaprastuoju ir įgaliotuoju ambasadoriumi.

Kaip ištikimas Lietuvos Tautos ir Vyriausybės jausmų perdavėjas, iš pradžių norėčiau pareikšti, kad, vykdydamas man patikėtą garbingą misiją, visas savo pastangas nukreipsiu į tai, kad būtų įtvirtinti ir toliau stiprinami draugiški ir supratimu paremti santykiai, kurie laimingai gyvuoja tarp Lietuvos ir Turkijos.

Vykdydamas šią garbingą užduotį, vadovausiuosi giliu įsitikinimu, kad politiniai santykiai tarp tautų gali įgyti nesunaikinamą tvirtumą tik tada, kai jie dabartiniame gyvenime realizuojami tikrais faktais ir realiais darbais.

²⁸ Lietuvos prezidento Antano Smetonos raštas Turkijos Respublikos prezidentui Mustafai Kemaliui Atatiurkui dėl Jurgio Baltrušaičio atstovavimo Turkijai, 1932 m. gegužės 6 d., Turkijos ambasados Lietuvoje paskolintas dokumentas Lietuvos archyvams TUR11.

Kad mano pastangos šioje srityje būtų sėkmingos, prašau Jūsų Ekscelencijos maloniai mane priimti ir leisti man visada pasikliauti Jūsų Vyriausybės geranoriškumu ir didžia parama.

Kaip tolimas ir draugiškas turkų tautos paskutinės narsios kovos už savo laisvą nacionalinę egzistenciją stebėtojas, džiaugiuosi galėdamas iš arti stebėti ir vertinti nesavanaudiškas ir valingas nugalėjusios turkų tautos pastangas įgyvendinti naujosios Turkijos tikslą kuriant taiką, į kurią ji iš prigimties yra linkusi.

Naudodamasis šia nepaprasta proga, noriu išreikšti savo Turkijos Tautos klestėjimo ir visiškos gerovės bei laimės Jūsų Ekscelencijai, jos Aukščiausiam Vadovui ir Valdovui linkėjimus.²⁹

J. Baltrušaičio paskyrimo atstovauti Turkijai ir kredencialų įteikimo proga Atatiurkas taip pat parengė sveikinimo kalbą, kuri pateikiama žemiau:

Jo Ekscelencija Ambasadoriau,

Maloniai priimu Jo Ekscelencijos Lietuvos Prezidento skiriamuosius raštus, kuriais informuojama, kad Jo Ekscelencija Lietuvos Respublikos Prezidentas paskyrė Jus nepaprastuoju ir įgaliočiuoju ambasadoriumi.

Dėkoju Jo Ekscelencijai Prezidentui, kad paskyrė Jūsų Ekscelenciją šioms pareigoms.

Džiaugiuosi Jūsų žodžiais, kad lietuvių tauta ir Vyriausybė nori toliau stiprinti draugiškus Turkijos ir Lietuvos santykius. Šį norą nuoširdžiai palaikys turkų tauta, kuri jaučia tokius pat draugiškus jausmus lietuvių tautai.

Aš labai dėkingas už Jūsų draugišką susidomėjimą ir mūsų kovos už nepriklausomybės gynimą bei pastangų siekiant savo nacionalinio tikslo – užtikrinti Turkijos tautos spartų vystymąsi ir klestėjimą taikoje – vertinimą, taip pat Jūsų linkėjimus man. Mes taip pat susižavėję stebime lietuvių tautos pastangų kuriant ir organizuojant nepriklausomą nacionalinį gyvenimą ir jo plėtrą rezultatus.

Maloniai priėmiau Jūsų pareiškimą dėl Jūsų būsimų pastangų mūsų tautų tarpusavio santykiams plėtoti.

Neabejoju, kad Jūsų darbas šioje srityje plėtos ir sustiprins santykius tarp mūsų tautų.

Sveikindamas Jus atvykus į Turkiją noriu pridurti, kad galite būti tikras nuoširdžiu mano ir Respublikos Vyriausybės būsimu bendradarbiavimu vykdant Jūsų garbingą misiją.

²⁹ Jurgio Baltrušaičio kredencialai Turkijos prezidentui Mustafai Kemaliui Atatiurkui, 1932 m. gegužės 6 d. DIAD 553/42959-43041-3.

*Šia proga, Jo Ekscelencija Ambasadoriau, prašau Jūsų nuo manęs perduoti Jo Ekscelencijai Lietuvos Prezidentui asmeninės laimės ir Lietuvos gerovės linkėjimus.*³⁰

1932 m. birželio 14 d. Turkijos pasiuntinys Maskvoje H. Ragıp, rengdamas savo atstovavimo Lietuvai kredencialus³¹, paprašė Turkijos URM persiųsti J. Baltrušaičio Atatiurkui kredencialų įteikimo proga parengtos kalbos bei Atatiurko atsakomosios kalbos kopijas³², kurias 1932 m. liepos 13 d. Turkijos URM persiuntė Turkijos pasiuntinybei Maskvoje³³.

Paminėtina, kad po J. Baltrušaičio atstovavimą Turkijai patvirtinančių kredencialų įteikimo ir Lietuvos diplomatinio atstovavimo Turkijai klausimo išsprendimo J. Baltrušaitis išsiuntė dovaną Atatiurkui. Apie tai sužinome iš Turkijos archyvuose saugomos informacijos: 1932 m. birželio 15 d. Turkijos pasiuntinys Maskvoje H. Ragıp išsiuntė raštą į Turkijos URM, kuris buvo Turkijos URM užregistruotas 1932 m. liepos 14 d. Rašte informuojama, kad J. Baltrušaitis Turkijos pasiuntinybei Maskvoje padovanojo Anglijos karo istorijos tarybos išleistą knygą apie 1915 m. *Çanakkale* (Galipolio) kampaniją, kurią, teigė, perskaitęs per vieną naktį, todėl įvertinęs, kad knygoje pateikiama informacija apie žymius Atatiurko sprendimus šioje kampanijoje, taip pat manydamas, jog galbūt Turkijos bibliotekose šios knygos dar nėra, noriis įteikti šią knygą Turkijos prezidentui. H. Ragıp informavo J. Baltrušaitį, kad šią knygą Atatiurkas jau gavęs iš Didžiosios Britanijos atstovų, tačiau teigė, jog knygą perduosiąs Atiurkui, kuriam bus malonus J. Baltrušaičio parodytas dėmesys³⁴. 1932 m. liepos 17 d. Turkijos URM Protokolo departamentas persiuntė knygą Turkijos prezidentūros raštinei³⁵. 1932 m. rugpjūčio 3 d. Turkijos URM Protokolo departamentas informavo Turkijos pasiuntinybę Maskvoje, kad dovana buvo persiųsta Turkijos Respublikos prezidentūros raštinei ir kad Turkijos prezidentas dėkoja už dovaną³⁶.

Vertinant J. Baltrušaičio paskyrimą būti Lietuvos atstovu Turkijai, paminėtina, kad jis išliko centrine dvišalę diplomatinę atstovavimą iš Lietuvos pusės koordinuojanti figūra net ir po 1935 m., kai Turkija atidarė pasiuntinybę Taline Baltijos šalims, nors, vertinant derybų dėl 1939 m. prekybos sutarties raidą, tikėtina, jog Lietuvos atstovavimas Turkijai iš Talino galėjęs būti efektyvesnis³⁷. Nėra iki galo aišku, kodėl

³⁰ Turkijos prezidento Mustafos Kemalio Atatiurko atsakymas Jurgiui Baltrušaičiui, 1932 m. gegužės 6 d. *DIAD* 553/42959-43041-10.

³¹ Hüseyin Ragıp paskyrimą atstovauti Lietuvai Atatiurkas pasirašė 1932 m. liepos 19 d. (Turkijos prezidento Mustafos Kemalio Atatiurko sprendimas dėl Hüseyin Ragıp paskyrimo atstovauti Lietuvai, 1932 m. liepos 19 d. *BCA/30-56-2/107-69*), tačiau informacijos apie kredencialų įteikimą Lietuvos atstovams archyvuose rasti nepavyko.

³² Turkijos pasiuntinybės Maskvoje raštas Turkijos URM, 1932 m. birželio 14 d. *DIAD* 553/42953-43035-5.

³³ Turkijos URM raštas Turkijos pasiuntinybei Maskvoje, 1932 m. liepos 13 d. *DIAD* 553/42953-43035-4.

³⁴ Turkijos pasiuntinybės Maskvoje raštas Turkijos URM, 1932 m. birželio 15 d. *DIAD* 553/42941-43023-4.

³⁵ Turkijos URM raštas Turkijos Prezidentūrai, 1932 m. liepos 17 d. *DIAD* 553/42941-43023-3.

³⁶ Turkijos URM raštas Turkijos pasiuntinybei Maskvoje, 1932 m. rugpjūčio 3 d. *DIAD* 553/42941-43023-1.

³⁷ Atkreiptinas dėmesys į šį faktą, kadangi rengiant 1939 m. birželio 7 d. sudarytą Lietuvos Respublikos ir Turkijos Respublikos *Modus Vivendi*, Prekybos ir Clearing'o sutartį, kurios derinimas truko 4 metus

J. Baltrušaitis išliko Lietuvos atstovu Turkijai iki pat išvykimo į Prancūziją 1939 m. Kol neatrasti tai patvirtinantys dokumentai, galima tik spėti, kad J. Baltrušaičio įtakingumas buvo viena iš tikėtiniausių priežasčių. Tačiau taip pat reikėtų atkreipti dėmesį į dar vieną aplinkybę, susijusią su vidine komunikacija tarp institucijų Turkijoje. Kaip matyti iš Turkijos archyvuose saugomų dokumentų, Turkijos URM turėjo aktyvų diplomatinį komunikavimo kanalą Maskvoje ir skubūs dokumentai neretai net iš Talino būdavo siunčiami į Turkiją per Maskvos kurjerį, todėl, tikėtina, tai taip pat buvo reikšmingas faktorius, kodėl J. Baltrušaitis išliko pagrindine Lietuvos figūra komunikuojant su Turkija, netgi nepaisant to, kad buvo atidaryta diplomatinė Turkijos atstovybė Taline.

Taip pat paminėtina, kad archyvuose buvo rasti bent du atvejai, kuomet galėjo pasikeisti Lietuvą Turkijai atstovaujantis diplomatas³⁸. Dar 1930–1931 m. D. Zaunius svarstė kelių Lietuvos diplomatinė atstovybių kadrų kaitą, kurios kontekste J. Baltrušaitis būtų išvykęs į Prancūziją, o tai, tikėtina, būtų pakeitę ir Turkijai atstovaujanti Lietuvos diplomata, tačiau tąkart šie pakeitimai įvykdyti nebuvo³⁹. Taip pat paminėtina, kad 1935 m. Lietuvoje buvo kilusi idėja perkelti atstovavimą Turkijai iš Maskvos į Lietuvos pasiuntinybę Švedijoje. Apie tai rašyta 1935 m. vasario 15 d. Lietuvos nepaprastojo pasiuntinio ir įgaliotojo ministro Stokholme Jurgio Savickio rašte Lietuvos URM Politinio departamento direktoriui. Šiame rašte J. Savickis svarstė tuometinio Turkijos pasiuntinio Švedijai Ragip Raif Kösearif galimybę atstovauti Baltijos šalims iš Stokholmo. Tačiau tam trukdė faktas, kad jis jau buvo akredituotas atstovauti Turkijai keliose kitose valstybėse. Rašte nurodyta:

Savu laiku pernai buvau pranešęs, kad Turkijos pasiuntinys Stockholme p. Ragip Raif Bey ruošiasi atvykti į Kauną susipažinti su Lietuva ir gal būti paruošti sau kelių tapti akredituotu Kaune. Tačiau jo kelionė neįvyko, nes ją sutrukdė turkų ambasadorius Maskvoje iš kur, rodėsi, patogiau palaikyti santykius su Lietuva. Nežinau tikrai, ar turkų ambasadorius Maskvoje tapo akredituotas Kaune, bet p. Ragip Raif Bey vėl dažnai kreipiasi į Pasiuntinybę, prašydamas įvairių žinių apie Lietuvą savo pranešimam Ankarai. Dar daugiau jis stengiasi parodyti ypatingo susidomėjimo ir simpatijų Lietuvai ir kitiem Pabaltės kraštam. Atrodo, kad jis deda naujų pastangų įtraukti į savo atstovavimo apylinkę Lietuvą ir Latviją su Estija. Pastebėtina, kad jis jau yra akredituotas, be Stockholmo, dar Kopenhagoje, Oslo ir Helsinky. Jei tačiau p. Ragip Raif Bey vis dar nepavyksta gauti Pabaltės, tai,

ir kuri užima žymią dalį visos Turkijos archyvuose saugomos dokumentacijos apie dvišalius santykius minėtu laikotarpiu, Jurgis Baltrušaitis iš esmės nefigūruoja šiose derybose, o Turkijos pasiuntinys Taline Nuri Batu pats asmeniškai reguliariai vyko į Lietuvą ir tiesiogiai kontaktavo su Lietuvos diplomatinio korpuso atstovais.

³⁸ LAURINAVIČIUS, Česlovas. Jurgis Baltrušaitis – vilties diplomatas. *Jurgis Baltrušaitis: poetas, vertėjas, diplomatas*. Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1999, p. 139–145.

³⁹ ŽALYS, Vytautas. *Lietuvos diplomatijos istorija 1925–1940 metais*. Pirmoji dalis, edukologija. Vilnius, 2012, II t., p. 37–39.

matyti, Ankaroje dar nebus paaiškėję, ar Pabaltei duoti paskirą charge d'affaires, ar ją pavesti Maskvos ambasadoriui.

Jei šiuo reikalu Ministerija turėtų kitokių, pilnesnių žinių, prašyčiau mane apie tai painformuoti ir pranešti, ar Turkijos ambasadorius Maskvoje jau yra akredituotas Kaune.

Šia pat proga, baigdamas, norėčiau pastebėti, kad Latvijos pasiuntinio Stockholme p. P. Seya pareiškimu, turkų užsienio reikalų ministeris pernai, Genevoje, buvo susitaręs su Pabaltės kraštų užsienių reikalų ministeriais, kas Tamstai, be abejo, bus žinoma, Kaunui akredituoti turkų ambasadorių Maskvoje, o Rygai ir Talinui p. Ragip Raif Bey. Susitarimą vykdant, Ankara pernai tikrai buvo paprašiusi Taline agreement p. Ragip Raif Bey, bet, tam tikrų tikslu ar ne, to nepadarė Rygoje. Estija pranešė apie tai savo sąjungininkei Latvija ir nedavė jokio atsakymo Ankarai, kam nevykdomas susitarimas. Be to, tuo pat laiku Ryga buvo susidomėjęs turkų ambasadorius Maskvoje, kas latviam pasirodė nevisai suprantama, gal net įtartina ir taip turkų atstovavimo zonų paskirstymas ir pats akreditavimas Pabaltėje liko iki šio neišspręstas.⁴⁰

Kaip matyti iš rašto, šis pokytis buvo susijęs su vidiniais svarstymais Turkijoje dėl Turkijos atstovavimo Lietuvai ir kitoms Baltijos šalims. Tačiau taip pat paminėtina, kad šie svarstymai vyko 1935 m. pradžioje, o tuo metu Turkija svarstė, kur būtų optimalu atidaryti Turkijos atstovybę Baltijos šalims. Be Stokholmo varianto, buvo svarstyta ir atstovavimo iš Maskvos galimybė, tačiau 1935 m. pabaigoje Ankara nusprendė atidaryti Turkijos atstovybę Taline, iš kur būtų atstovaujama visoms trims Baltijos valstybėms. Tuo pačiu Lietuvą Turkijai ir toliau atstovavo J. Baltrušaitis, o apie svarstymus pakeisti Lietuvą Turkijai atstovaujančią atstovybę archyvuose duomenų nerasta. Tokiu būdu Lietuvos atstovu Turkijai iki 1939 m. išliko J. Baltrušaitis, o nauji svarstymai dėl akredituoto diplomato Turkijai prasidėjo tik išvykus J. Baltrušaičiui į Prancūziją 1939 m. pavasarį.

Lado Natkevičiaus atstovavimas

1939 m. pavasarį Jurgis Baltrušaitis išvyko iš Lietuvos atstovybės Maskvoje į Paryžių, o vietoj jo 1939 m. balandį atvyko Ladas Natkevičius (1893–1945)⁴¹. Apie J. Baltrušaičio išvykimą Turkijos pasiuntinybė Maskvoje informavo Turkijos URM 1939 m. birželio 2 d. nurodydama, kad Lietuvos atstovas Maskvoje, atliekantis ir

⁴⁰ Jurgio Savickio raštas Lietuvos URM Politinio departamento direktoriui dėl galimybės Turkijos pasiuntiniui Ragip Raif Bey atstovauti Baltijos šalims, 1935 m. vasario 15 d. LCVA, f. 383, ap. 7, b. 1654, l. 5–6.

⁴¹ ČIPLYTĖ, Joana, Viga. *Dr. Doc. Vladas (Ladas) Natkevičius (1893–1945). Steigiamojo, Pirmojo ir Antrojo Seimo narys, savanorių raitelių šimtinės „Geležinis Vilkas“ steigėjas, diplomatas, nepaprastasis pasiuntinys ir įgaliotasis ministras Maskvoje: dokumentinė monografija*. Petro ofsetas: Vilnius, 2019, p. 77.

atstovo Turkijai funkcijas, prieš du mėnesius pasitraukė iš tarnybos ir išvyko į Paryžių, kur, kaip informavo, laikraščiuose skleisiantis žinias apie Lietuvą ir dirbsiantis Paryžiuje esančioje Lietuvos atstovybėje kaip atašė. Toliau rašoma, kad į jo vietą atvyko naujasis atstovas, kuris taip pat informavo Turkijos pasiuntinybę Maskvoje, kad atstovaus ir Turkijai, tačiau vis dar nėra akredituotas būti Lietuvos atstovu Turkijai⁴². Tuo pačiu 1939 m. liepos 21 d. Turkijos URM informavo Lietuvai atstovaujančią Turkijos pasiuntinybę Taline apie pokyčius Lietuvos atstovybėje Maskvoje bei paprašė informacijos apie naująjį Lietuvos atstovą Turkijai Ladą Natkevičių. Taip pat Turkijos URM paprašė Turkijos pasiuntinybės Taline, kad ši pasiklaustų atitinkamų Lietuvos institucijų apie tai, kur turėtų būti siunčiama korespondencija su Lietuva, kol nėra sutvarkytas Lietuvos atstovavimo Turkijai klausimas⁴³. Atsakant į šį raštą, 1939 m. rugpjūčio 19 d. Turkijos pasiuntinybė Taline informavo Turkijos URM, kad Nuri Batu buvo susitikęs su Lietuvos užsienio reikalų ministru Kaziu Bizausku, kuris teigęs, kad J. Baltrušaitis pasitraukė iš diplomatinės tarnybos, o dėl naujo Lietuvos atstovo Turkijai dar nėra nuspręsta, kadangi svarstyta galbūt perkelti Lietuvos atstovavimą Turkijai į artimesnę Lietuvai atstovybę, o apie paskyrimą ir akreditaciją Turkijos atstovai bus informuoti. Todėl, toliau teigė N. Batu, kol nepaskirtas naujasis Lietuvos atstovas Turkijai, laikinai Lietuvą Turkijai atstovaus Lietuvos atstovybės Maskvoje patarėjas Leopoldas Bagdonas⁴⁴.

Kaip matyti iš archyvuose saugomos medžiagos, 1939 m. lapkritį Lietuvoje jau buvo nuspręsta dėl L. Natkevičiaus atstovavimo Turkijai. Nors nėra išlikę detalių dokumentų, kurie atskleistų visas detales, žemiau pateikiamame Lietuvos atstovybės Maskvoje 1939 m. lapkričio 17 d. parengtame konfidencialiame rašte „Lietuvos pasiuntinio klausimas Turkijoje ir Irane“ Lietuvos užsienio reikalų ministrui J. Urbšui, kurį parengė L. Natkevičius, nurodoma, kad būtent Lietuvos atstovas Maskvoje turėjo būti paskirtas naujuoju Lietuvos atstovu Turkijai:

P. Baltrušaitis įteikė lettre de rappel Maskvoj p. Kalininui, SSRS valstybės galvai, ko nebuvo padaryta nei Ankaroj nei Tagerane.

Ir Turkijoje, ir Irane p. Baltrušaitis vis dar tebelaikomas pasiuntiniu. Pasiuntinybė Maskvoj gauna raštų, į kuriuos nėra kaip atsakyti.

P. Girdvainis, buvęs protokolo šefas, buvo pataręs notifikuoti p. Bagdoną, kaip pasiuntinybės patarėją ir Turkijai ir Iranui, o kitu raštu notifikuoti, kad jis eitų laikinai pareigas reikalų įgaliotinio /chargé d'affaires/. Žinoma, dar anksčiau būtų tekę pranešti, kad p. Baltrušaitis yra atšauktas. Apie tokią procedūrą užsiminiau Turku ambasadoriui. Šisai pastarasis gerokai paabejojo ir pasakė, kad, girdi, nėra patogu turėti chargé d'affaires už Turkijos sienų. Jeigu dar pačioj Turkijoje chargé d'affaires

⁴² Turkijos pasiuntinybės Maskvoje raštas Turkijos URM, 1939 m. birželio 2 d. DIAD 553/42945-43027-5.

⁴³ Turkijos URM raštas Turkijos pasiuntinybei Taline, 1939 m. liepos 21 d. DIAD 553/42945-43027-2.

⁴⁴ Turkijos pasiuntinybės Taline raštas Turkijos URM, 1939 m. rugpjūčio 19 d. DIAD 553/42945-43027-1.

yra, tai būtų dar suprantama, bet reikalų įgaliotinis ne toj pačioj valstybėj retai tepasitaiko.

Po šių pastabų bene geriausia būtų, kad Užsienių Reikalų Ministerija jau dabar praneštų Turku ir Irano vyriausybėms apie p. Baltrušaičio atšaukimą. Po kokio mėnesio galėtų užklausti agrément man, nes, kiek supratau, iš Tamstos, Pone Ministeri, kad toms funkcijoms aš esu nužiūrėtas. Maždaug, pradžioj pavasario galima būtų pasiekti Ankarą, o kiek vėliau ir Tageraną. Labai būtų pravartu gauti šiuo reikalu nurodymų.⁴⁵

Kaip matyti iš dokumento, Lietuva nebuvo oficialiai informavusi Turkijos dėl J. Baltrušaičio atšaukimo, tačiau daugiau detalių šiuo metu nežinome, kadangi tai paaiškinantys dokumentai arba neišliko, arba nėra išslaptinti, arba dar neatrasti. Iš išlikusių dokumentų matyti, kad L. Natkevičiaus atstovavimo Turkijai klausimas buvo išspręstas 1939–1940 m. žiemą. 1940 m. sausio 25 d. Turkijos pasiuntinybė Taline informavo Turkijos URM, kad Lietuvos ambasadorius Bronius Edmundas Dailidė susitikimo su N. Batu metu pastarąjį informavo, kad Lietuvos atstovas Maskvoje L. Natkevičius paprašė iš Lietuvos agremano atstovauti Turkijai, tačiau kadangi dėl ligos artimiausiu metu negalės vykti į Ankarą įteikti kredencialų, pareiškė juos atsiųsiąs paštu⁴⁶. Turkijos URM 1940 m. vasario 22 d. paprašė informuoti B. E. Dailidę, kad L. Natkevičiui buvo suteiktas agremanas būti paskirtam Lietuvos atstovu Turkijai⁴⁷. L. Natkevičiaus paskyrimo Lietuvos atstovu Turkijai kredencialai A. Smetonos buvo pasirašyti 1940 m. kovo 30 d., o kredencialų tekstas skelbė, kad:

*LIETUVOS PREZIDENTAS ANTANAS SMETONA
JO EKSCLENCIJAI TURKIJOS PREZIDENTUI
PONUI ISMET INÖNÜ*

DIDIS IR GERAS DRAUGE,

Vedinas noro palaikyti ir toliau stiprinti draugiškus santykius tarp Lietuvos ir Turkijos nusprendžiau, kad tikslinga ir naudinga akredituoti JŪSŲ EKSCLENCIJAI kaip Lietuvos Respublikos nepaprastąjį pasiuntinį ir įgaliotąjį ministrą

Poną dr. Ladą Natkevičių.

Esu įsitikinęs, kad ponas dr. Ladas Natkevičius padarys viską, kad atliktų savo darbą taip, jog įgytų Jūsų Ekscelencijos pasitikėjimą ir taip nusipelnytų mano aprobavimą,

⁴⁵ Lado Natkevičiaus raštas Juozui Urbšui dėl Jurgio Baltrušaičio atšaukimo iš pareigų, 1939 m. lapkričio 17 d. LCVA, f. 383, ap.7, b. 2226, l. 35.

⁴⁶ Turkijos pasiuntinybės Taline raštas Turkijos URM, 1940 m. sausio 25 d. DIAD 553/42943-43025-5.

⁴⁷ Turkijos URM raštas Turkijos pasiuntinybei Taline, 1940 m. vasario 22 d. DIAD 553/42943-43025-1.

prašau JŪSŲ EKSCLENCIJĄ maloniai jį priimti ir patikėti visą komunikaciją, kurią jis turės garbės Jums adresuoti Lietuvos Vyriausybės vardu.

Džiaugiuosi galėdamas pasinaudoti šia proga ir išreikšti JŪSŲ EKSCLENCIJAI savo nuoširdžią draugystę ir linkėjimus, kuriuos, DIDIS IR GERAS DRAUGE, perduodu Turkijos klestėjimui.⁴⁸

Daugiau dokumentų dėl Lietuvos diplomatinio atstovavimo minėtu laikotarpiu Turkijai archyvuose rasta nebuvo.

Išvados

Kaip matyti iš Lietuvos ir Turkijos archyvuose saugomų dokumentų analizės, Pirmosios Lietuvos Respublikos laikais diplomatinis Lietuvos atstovavimas Turkijai buvo vykdomas per Lietuvos atstovybę Maskvoje. Pagrindinė koordinacinė figūra Lietuvos pusėje buvo Jurgis Baltrušaitis, kuris dar iki oficialios Lietuvos akreditacijos Turkijai pradėjo vystyti santykius su Turkija Draugystės sutarties derinimo kontekste. Ši 1930 m. sudaryta sutartis ne tik tapo pagrindu užmegzti diplomatinis santykius, bet ir numatė diplomatinio atstovavimo sureguliuojimą. Tačiau J. Baltrušaičio atstovavimą Turkijai įgalinantys kredencialai Turkijos atstovams buvo įteikti 1932 m. gegužės mėnesį, J. Baltrušaičiui lankantis Ankaroje. Nors būta svarstymų perkelti Lietuvos atstovavimą Turkijai į kitą Lietuvos atstovybę užsienyje, taip pat nepaisant to, kad 1935 m. buvo atidaryta Turkijos atstovybė Lietuvai Taline, J. Baltrušaitis Lietuvos atstovu Turkijai išliko iki pat 1939 m., kada išvyko į Paryžių. J. Baltrušaitį pakeitė Ladas Natkevičius 1939 m. balandį, tačiau po svarstymų dar perkelti Lietuvos atstovavimą Turkijai į kitą Lietuvos atstovybę tik 1940 m. kovo mėnesį Turkijoje, buvo įteikti L. Natkevičiaus atstovavimą Turkijai įgalinantys kredencialai. L. Natkevičiaus atstovavimą Turkijai sustabdė sovietinė okupacija 1940 m. Paminėtina, kad svarbiausi J. Baltrušaičio ir L. Natkevičiaus atstovavimo Turkijai laikotarpio dvišalių santykių įvykiai buvo 1930 m. sudaryta Draugystės sutartis ir 1939 m. – prekybos susitarimas. Pastarasis elementas buvo ypač svarbus dvišalių Lietuvos ir Turkijos santykių vystymuisi, kadangi po prekybininkų spaudimo sudarytos sutarties, kurios aktyvus derinimas prasidėjo tik 1935 m. atidarius Turkijos atstovybę Taline, prekybos apimtys žymiai išaugo. Tikėtina, kad anksčiau sutvarkius atstovavimo klausimus ar tuo labiau atidarius tiesiogines ambasadas, dvišaliai santykiai būtų vystęsi dar aktyviau⁴⁹, tačiau besivystančią dvišalių Lietuvos ir Turkijos santykių raidą Pirmosios Lietuvos

⁴⁸ Lietuvos prezidento Antano Smetonos raštas Turkijos prezidentui *İsmet İnönü* apie Lado Natkevičiaus paskyrimą Lietuvos atstovu Turkijai, 1940 m. kovo 30 d. LCVA, f. 383, ap. 11, b. 32, l. 104.

⁴⁹ RINKEVIČIUS, Šarūnas. 1939 metų Lietuvos Respublikos ir Turkijos Respublikos Modus Vivendi, Prekybos ir Clearingo sutarties rengimas ir reikšmė jų dvišalių santykių kontekste. *Lietuvos istorijos studijos*, 2024, t. 53, p. 66–67.

Respublikos laikais nutraukė 1940 m. įvykusi Lietuvos okupacija, dėl kurios 1940 m. rugpjūtį nutrūko santykiai tarp abiejų šalių, kurie buvo atkurti 1991 m.

Šaltiniai

1. Diplomatiniis Turkijos archyvas.
2. Lietuvos centrinis valstybės archyvas.
3. Turkijos ambasados Lietuvoje paskolinti dokumentai Lietuvos archyvams.
4. Turkijos Respublikos archyvas.
5. Turkijos Osmanų archyvas.

Literatūra

1. BAŞARAN, Sinan. Turkey-Lithuania Relations between 1923 and 1940 according to Turkish Documents. *Neşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 2020, t. 10, Nr. 2, p. 658–679.
2. ČIPLYTĖ, Joana, Viga. *Dr. Doc. Vladas (Ladas) Natkevičius (1893–1945). Steigiamojo, Pirmojo ir Antrojo Seimo narys, savanorių raitelių šimtinės „Geležinis Vilkas“ steigėjas, diplomatas, nepaprastasis pasiuntinys ir įgaliotasis ministras Maskvoje: dokumentinė monografija*. Petro ofsetas: Vilnius, 2019.
3. GRIGARAVIČIŪTĖ, Sandra. Lietuvos karininkai diplomatinėje tarnyboje Turkijoje, Jugoslavijoje ir Bulgarijoje (1920–1922 m.). *Karo archyvas*, 2017, t. 32, Nr. 1, p. 54–106.
4. JĒKABSONS, Ēriks. *Latvija un Turcija: aizmirstās attiecības 1918–1940=Letonya ve Tūrkiye: unutulmuş ilişkiler 1918–1940=Latvia and Turkey: Forgotten Relations 1918–1940*. LU Akadēmiskais apgād, 2018.
5. LAURINAVIČIUS, Česlovas. Jurgis Baltrušaitis – vilties diplomatas. *Jurgis Baltrušaitis: poetas, vertėjas, diplomatas*. Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1999, p. 139–145.
6. MIŠKINIENĖ, Galina. Lietuvos ir Turkijos istoriniai ryšiai: Mustafos Kemalio Atatürko ir Lietuvos Prezidento Antano Smetonos laišakai. *Parlamento studijos*, 2012, t. 12, p. 36–50.
7. RINKEVIČIUS, Šarūnas. 1939 metų Lietuvos Respublikos ir Turkijos Respublikos Modus Vivendi, Prekybos ir Clearingo sutarties rengimas ir reikšmė jų dvišalių santykių kontekste. *Lietuvos istorijos studijos*, 2024, t. 53, p. 52–73.
8. SKIRIUS, Juozas. *Lietuvių visuomenininkas ir diplomatas Bronius Kazys Balutis (1880–1967): tėvynei paaukotas gyvenimas*. Vaga, 2001.
9. TEMEL, Mehmet. Brest-Litovsk Antlaşması Sonrası Bağımsız Litvanya, Letonya ve Estonya, Osmanlı'nın Baltık Cumhuriyetlerine İlişkin Politikası. *Toplumsal Tarih*, 1998, t. 58, p. 45–49.
10. ŽALYS, Vytautas. *Lietuvos diplomatijos istorija 1925–1940 metais*. Pirmoji dalis. Edukologija: Vilnius, 2012, II t.

The Diplomatic Representation of the Republic of Lithuania to the Republic of Türkiye During the Times of the First Lithuanian Republic: The Question of Jurgis Baltrušaitis and Ladas Natkevičius' Accreditation

Dr. Šarūnas Rinkevičius

Vilnius University, Institute of Asian and Transcultural Studies at Vilnius University, Universiteto g. 5,
LT-01513 Vilnius, Lithuania
E-mail: sarunas.rinkevicius@fsf.vu.lt

Summary

The aim of the article is to analyze the diplomatic representation of the Republic of Lithuania to the Republic of Türkiye during the era of the First Republic of Lithuania, based on documents from both states' archives, including accreditation records and other relevant materials. Although unofficial contact between Lithuanian and Turkish diplomats was established as early as 1924, official diplomatic relations were only established in 1930, and in 1932 the first Lithuanian envoy to the Republic of Türkiye was appointed. Between 1932 and 1940, there was neither a Lithuanian diplomatic mission in Ankara nor a Turkish diplomatic mission in Lithuania. The diplomatic representation of the Republic of Türkiye to the Republic of Lithuania was conducted by Turkish diplomats residing in Riga, Moscow, Stockholm, and Tallinn, while the diplomatic representation of the Republic of Lithuania to the Republic of Türkiye was conducted through the diplomatic mission of the Republic of Lithuania in Moscow. The first envoy representing Lithuania to the Republic of Türkiye was Jurgis Baltrušaitis (1932–1939). Following his departure to Paris in the spring of 1939, Ladas Natkevičius (1939–1940) became the second Lithuanian envoy to represent Lithuania in Ankara. The article is divided into two parts: the first part focuses on the diplomatic representation of Jurgis Baltrušaitis, while the second part examines the diplomatic representation of Ladas Natkevičius.

Gauta / Received 2024 01 23
Priimta / Accepted 2024 11 19